

Ammattikunta hyvässä ja pahassa¹

Christer Bengs

Vanhan sanonnan mukaan lääkäreiden virheet haudattiin, mutta arkkitehtien virheet jäävät kaikkien pilkattaviksi. Sanonta ei kerro vain ammatin harjoittamisen inhimillisistä puolista, vaan myös ammattikuntiin liitetyistä eettisistä pohdinnoista ja eri näkökulmien ristiriitaisuuksista. Taustalla on eri ammattikunnan kullakin aikakaudella vaalimat oppijärjestelmät ja eettiset lähtökohdat. Asiantuntijuus edellyttää erityistietoja, joiden sisältö ja rajaus eivät ole vain tiedollinen vaan eettinen ongelma. Haluaako arkkitehtikunta kantaa yhteiskunnallista vastuuta? Arkkitehtien virheiden kiihtyvä purkaminen ei poista eettistä vastuuta.

Ammattikunnan muodostus

Philibert de l'Orme (1510–1570) oli ensimmäisiä arkkitehteja, joka kirjassaan *Premier tome de l'architecture* (ilmestynyt 1567) kuvasi arkkitehtikuntaa osana arkkitehtuurin markkinoita (Evers, Thoenes et al., 2003, s. 212–219). Hän teki käsitteellisen eron toimeksiantajan, arkkitehdin ja käsityöläisten joukon välillä. Lisäksi hän korosti oikeiden ja väärin arkkitehtien eroa. Jälkimmäisillä oli joko käsityöläistaitoja tai pelkkää geometrian hallintaa ilman käytännön kokemusta. Philibertin käsitys heijasti antiikin aikaista pyrkimystä nostaa arkkitehtien arvostusta liittämällä ammattikunta vapaisiin taiteisiin (*artes liberales*) erotuksena käsityöhön (*artes manuales*). Philibertin ambitiotasoa kuvaa hänen näkemyksensä Jumalasta maailmankaikkeuden arkkitehtinä (Kruft, 1994, s. 120). Ajatus arkkitehdista maailmankaikkeuden Jumalana kenties hämmötti taustalla.

¹ Kirjoitus oli pohjana 26.4.2019 Otaniemessä pidetylle esitelmälle (*Hyvät ja huonot arkkitehdit – uhka vai mahdollisuus?*), jossa muisteltiin vuoden 1969 kevään arkkitehtiopiskelijoiden ”vallankumousta”

KUVA 1
Arkkitehtien ammattikunnan synty

Edellä mainittuun teokseensa Philibert liitti sarjan kuvia arkkitehdeista ammattikuntansa edustajina (Kuva 1). Ensimmäinen kuva näyttää *vastaaheränneen arkkitehdin* kömpivän harppinsa varassa ulos keskiajan luolastaan uuden ajan aurinkoon. Toisessa kuvassa *hyvä arkkitehti* esiintyy kisällinsä kanssa oppineiden viitassa ja hatussa, kolmella silmällä varustettuna. Yksi silmä on Jumalaa ja menneisyyttä varten, toinen suunnattuna nykyisyyteen ja kolmas tulevaisuuteen tähyilevä. Hyvällä arkkitehdilla on varmuuden vuoksi kaksi kertaa kaksi kättä ja siivelliset jalat. Viereinen lähde ja kädessä oleva runsauden sarvi symboloivat hänen viisauttaan. Ympäristö puutarhoineen ja uusine arkkitehtuureineen sijoittaa hänet silloiseen nykypäivään. Kolmannessa kuvassa *huonolta arkkitehdilta* puuttuvat keskeiset aistielimet eli silmät, korvat ja nenä sekä kädet. Hän kompastelee yksin maaseudulla keskiaikaisen arkkitehtuurin ympäröimänä.

Ranskassa Philibertin avaus oli uusi, mutta vakiintunutta käytäntöä Italiassa, missä taidemaalareita, kuvanveistäjiä ja arkkitehteja oli jo kohoamassa sivistyneistön joukkoon. Syntyi sivistyneiden taiteiden markkinat, joita ensimmäiseksi taidehistorioitsijaksi kutsuttu *Giorgio Vasari* (1511–1574) kuvasi vuonna 1550 ilmestyneessä kirjassaan (Vasari, 1926; 1930). Arkkitehdit olivat nousseet keskiajan käsityöläisten anonymiteetistä vakiintuneeksi ammattikunnaksi. Mitä tämä tarkoitti? Ennen kaikkea se tarkoitti rakennetun ympäristön muodonantajien statuksen nousua. Keskiajalla oli kolme sivistynyttä ammattikuntaa, papit, juristit ja lääkärit, joilla oli omat tiedekuntaansa jo ensimmäisissä yliopistoissa. Vakiintuneiden ammattikuntien joukkoon nousivat nyt myös taiteilijat ja arkkitehdit. 1500-luvun puolivälissä Italiaan luotiin ensimmäiset taideakatemit, jotka perustuivat uusplatonismin lisäksi (tai sen ansiosta) *disegno*-käsitykseen eli ajatukseen piirretyn konseptin ensisijaisuuteen suhteessa teokseen. Ensimmä-

mäisiä säilyneitä luonnoskirjoja on *Giuliano da Sangallon* (1445–1515) vuosikymmenien ajan karttuneet piirroset (Kostof, 1986, s. 99). 1400-luvun Italiassa antiikin klassismin tutkiminen ja sen soveltaminen uusissa rakennusprojekteissa johti väistämättä käsityön ja muodonannon erottamiseen.

Leone Battista Alberti (1404–1472) oli ensimmäisiä aikansa taiteilijoita ja arkkitehteja, joka oli lähtöisin yläluokasta ja ryhtynyt laajojen humanististen opintojen kautta käytännön arkkitehdiksi. Hänen teostaan *De re aedificatoria* (koottu 1443–1452) pidetään edelleen tärkeimpänä arkkitehtuurin teorian teoksena (Kruft, 1994, s. 41–50; Alberti, 1986). Tämä kirja ei ole rakentamisen käytännön opas, vaan rakennuttajalle omistettu johdatus hyvään makuun ja muihin toimeksiantajaa kiinnostaviin aiheisiin. Albertille arkkitehtuuri oli yhteiskunnallista toimintaa ja laajan tiedon soveltamista yhteiseksi hyväksi, tarkoituksenaan luoda ihanteelliset olosuhteet koko yhteisölle.

Antonio da Sangallo nuorempi (1484–1546) oli tiettävästi ensimmäisiä arkkitehteja, joka oli saanut varhaisiästä lähtien professionaalisen koulutuksen sekä setänsä *Giulianon* että *Donato Bramanten* (1444–1514) hoivissa. Antonio myös organisoii työnsä ammattimaisesti. Hänen työhuoneellaan *Setta Sangallescassa* työskenteli maestron lisäksi assistentteja, piirtäjiä ja oppipoikia. Pohjoisitalialainen *Andrea Palladio* (1508–1580), ristinimeltään *Andrea di Pietro della Gondola*, oli alun perin kivityömies. Hänet keksi, koulutti ja nimesi uudelleen (*Pallas Athenan* mukaan) humanisti *Giovanni Giorgio Trissino* (1478–1550). Opiskelun kohteena olivat geometria, suhdeoppi, *Vitruvius* ja Rooman monumentit. Humanismin ja aikakauden rakennuskäytännön synteesi on jälkipolvien iloksi julkaistu Palladion kirjassa *I quattro libri dell'architettura* (1570). Tässä Palladio opastaa, miten teoria ja käytäntö määrittelevät arkkitehtien profession. Kirjasta tuli suuri menestys ja oli ensimmäisiä, joka mainosti tekijänsä arkkitehtuuria (Palladio, 1984). Suomessa arkkitehtien ammattikunta suunnittelumarkkinoineen syntyi tietysti paljon myöhemmin, vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.²

Arkkitehtien ammattikunnan synty liittyi laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin uuden ajan alussa. Ammattikunta ei ole sinällään yhtä kuin tietty ammatti tai elinkeino vaan *tapa organisoida asiantuntijatyötä tavalla, joka takaa ammattikunnalle itsenäisyyden määrittellä ammatin sisältöä ja rajoja*. Tällainen autonomia riippuu yhteiskunnan muuttuvista reunaehdoista. Profession kehittyminen näyttää kulkeneen vakiintuneiden vaiheiden kautta. Ensin itse toimesta on tullut kokopäivätyötä. Ammatillinen opetus on edennyt erityyppisten koulutusten kautta aina yliopistolliseen koulutukseen. Ammattikunta on järjestäytynyt paikallisiksi, sitten kansallisiksi ja lopulta kansainvälisiksi

2 Theodor Höijer, Wikipedia, luettu 16.4.2019

järjestöiksi. Se on luonut itselleen eettisen koodiston, ja joissakin maissa ammatin harjoittaminen on lisensoitu tavalla, joka estää muita tekemästä lisenssinalaista työtä. Ihanteellisessa tilanteessa ulkopuolisista vain tilaaja/rakennuttaja saa vaikuttaa lopputulokseen. Eettinen harkinta nousee keskeiseksi, koska ammatin harjoittaminen edellyttää aina harkintaa. Ammattikunnan jäsenten oletetaan toimivan tavalla, joihin *vain heillä* on vaadittavaa asiantuntijuutta. Siksi profession tulee kontrolloida oman jäsenistönsä erikoisosaamista ja huolehtia siitä, että tällä on kysyntää eikä osaaminen luisu ulkopuolisten käsiin. Uusien ammattikuntien uhatessa ne pitää likvidoida tai painostaa yhteistyölle.

Suomen arkkitehtikunnan ensimmäinen järjestö oli vuonna 1892 perustettu *Arkitektklubben*. Ammatin harjoittaminen ei ole lisensoitua, mutta Suomen Arkkitehtiiliiton jäsenyys edellyttää pääsääntöisesti arkkitehdin korkeakoulututkintoa. Maamme arkkitehtikunnan historia saattaa *Theodor Höijeristä* (1843–1910) lähtien näyttäytyä jatkuvana kamppailuna profession itsemääräämisoikeuden puolesta ulkopuolisia paineita vastaan. Itsemääräämististelussa voidaan myös toimia yhteistyössä julkisen vallan kanssa ammattikunnan oletettujen etujen turvaamiseksi tai liittoutua milloin minkäkin tahon kanssa. Kiistattomasta ammattitaidostaan huolimatta Höijer joutui uransa ehto- puolella sivuraiteille edustaessaan ammattikunnan ja ulkopuolisten silmin elähtänyttä arkkitehtuurikäsitystä.

Ammattikunnan opit

Kaupunkeja, rakennuksia ja muita rakenteita oli suunniteltu vuosituhan- sia ennen arkkitehtien ammattikunnan syntyä. Tieto ja asiantuntijuus ovat riippuneet suunnittelijoina toimineiden yhteiskunnallisesta asemasta ja sen luomasta statuksesta. Suunnittelijana ovat toimineet hallitsija, jumalallista tietoa tulkitseva ylipappi, rakennuspaikan päälliköksi kohonnut käsityöläinen, taidokas orja sekä tehtävänsä teoreettista ja käytännön koulutusta saanut arkkitehtuurin ammattilainen. Lisäksi suunnittelijalla on saattanut olla erityyppisiä tehtäviä itse rakennusprosessissa. Onko esimerkiksi suunnitelma tehty etukäteen ja toteutus tapahtunut välikäsien ja asiakirjojen kautta vai onko suunnittelija johtanut käytännön töitä paikan päällä? Onko suunnittelija ollut kapean sektorin ekspertti vai onko hän hallinnut suunnittelun ja rakentamisen kaikki osa-alueet? Historia tarjoaa hyödyllisiä vertauskohtia nykyistenkin käytäntöjen analysointiin.

Vanhastaan rakennuttajat ovat arkkitehteja enemmän jääneet annaaleihin, ja usein heitä on pidetty historian ensimmäisinä arkkitehteina. Mesopotamian tunnetuin rakennuttaja oli *Gudea, Lagashin* hallitsija vuosina 2144–2124 eaa. Hän rakennutti temppeleitä ja kastelujärjestelmiä. Rakennuttajana hänet on

ikuistettu lukuisissa veistoksissa. Hallitsijatittelinsä ("Ensi") lisäksi hän myös kohotti itsensä jumalalliseen arvoon. Muinaisessa Egyptissä *Imhotep* toimi farao *Djoserin* johtavana virkamiehenä tämän hallituskaudella vuosina 2630–2611 eaa. ja hänet on yhdistetty ensimmäisen monumentaalisen kivirakennuksen eli porraspyramidin rakentamiseen sekä kivipylväiden keksimiseen. Hänet on liitetty sen ajan lähes kaikkiin tieteesiin ja noin 2000 vuotta kuolemansa jälkeen *Imhotep* ylennettiin lääketieteen jumalaksi. Häntä nuorempi *Amenhotep* toimi kaimansa farao *Amenhotep III:n* johtavana virkamiehenä ja oli myös temppelien rakentaja. Hän on *Imhotepin* ohella ainoa muinaisen Egyptin eikuninkaallinen, joka on myöhemmin kohotettu jumalaksi. Heidän statuksensa perustui yhteiskunnalliseen asemaan ja pyhäksi kuviteltuun tietoon. Asema, status ja varjeltu tieto määrittivät toisiaan.

Muinaisen Kreikan oloissa arvorakennusten rakentajien asema oli toinen. He eivät edellä mainittujen suurmiesten tavoin suunnitelleet rakennuksia, vaan kantoivat rakennuspaikkojen johtajina lopputuloksesta vastuuta. "Arkitehton" tarkoittaakin johtavaa käsityöläistä (Kostof, 1986, s. 10–27). Koska julkisten töiden rakennustekniikka oli pitkälti standardisoitua, on kuviteltu, että työ edistyi paikan edellytykset huomioiden määrätyn algoritmin mukaan. Kun keskeiset mitat oli päätetty, lopputulos syntyi omaksuttujen rutiinien ja suhdejärjestelmien perusteella. Mahdolliset oheisdokumentit ja mallit palvelivat yleisten töiden johtavia tahoja, eivätkä niinkään rakennuspaikan työläisiä. Siksi sen ajan arkkitehteilla ei historiallisissa dokumenteissa ole suurtakaan merkitystä. Erikoistumisen vähäisyyttä kuvaa se, että arkkitehtuurin, teknologian ja kaupunkirakentamisen välillä ei tehdä suurta eroa. Esimerkiksi kuvanveistäjänä tunnettu *Fidias* oli vastuussa *Akropoliksen* kaikista rakennustöistä 400-luvulla eaa. Sen ajan julkisten töiden organisointi muistuttaa tapaa, jolla vieläkin organisoidaan näitä töitä, mikä on ymmärrettävää, koska antiikin Kreikan *poliksen* organisaatio on ollut mallina Euroopan julkiselle hallinnolle.

Tärkein yksittäinen tietolähtemme antiikin arkkitehtuurista ja kaupunkirakentamisesta on *Marcus Vitruvius Pollion* (80...70–15 eaa.) *De architectura* (Vitruvius, 1960). Tätä teosta on usein pidetty pyrkimyksenä nostaa rakennustöitä johtavien käsityöläisten statusta liittämällä heidät klassiseen sivistykseen. Tulkinnan mukaan arkkitehtien ammattikunta oli syntymäisillään Rooman keisarikauden alussa ja ammatin toimikuvaan kuuluivat muotokielen merkitykset, toiminnallisuus, rakennusoppi, hydraulikka, maanmittaus ja kaupunkisuunnittelu. Poliittisen vallan laajentuessa ja vakiintuessa tilanne muuttui nopeasti. Projektien koon kasvaessa rakennustekniikka ja rakennuspaikan organisointi kehittyivät ja betonin käyttö yleistyi. Kauden arkkitehdit tallentuivat jo historiaan ja he liikkuivat yhteiskunnan korkeimmissa piireissä. Eräs heistä oli *Apollodorus*, jolta lipsahti halventava kommentti rakennustaidetta harrastavasta

keisari Hadrianuksesta. Möläytyksensä johdosta hän menetti päänsä (Kostof, 1986, s. 48–49). Rooman valtakunnan arkkitehtien tieto ja asiantuntijuus oli jo varsin formalisoitua, mutta koulutuksesta ei ole paljon tietoa. *Litterae* eli kirjallinen yleissivistys, matematiikka ja piirustustaito olivat tietysti välttämättömiä.

Keskiaikana arkkitehdit poistuivat näyttämöltä käsityöläisten tieltä. Syyksi on esitetty rakennuttajien, varsinkin kirkon, haluttomuutta hyväksyä riippumattomien asiantuntijoiden käyttöä suurissa rakennusprojekteissa. Jälkipolville jääneissä dokumenteissa kunnian merkkiteoista ottivat itselleen kuninkaas, piispat ja luostarien apotit. Papiston mukaan suurin kunnia kuului Jumalalle maailmankaikkeuden arkkitehtina, Kristukselle kirkon arkkitehtina ja Pyhä Pietarille, suurelle rakennusmestarille. Perustuihan suunnittelu *quadriviumiin* eli kirkon välittämään astroteologiseen tietoon antiikin matematiikasta ja suhdjärjestelmistä. Tunnetussa kohokuvassa *Ulmin* katedraalin perustamisesta vuonna 1377 kaupungin pormestari *Ludwig Krafft* vaimoineen polvistuvat katedraalin pienoismallin molemmin puolin ja mallia kantaa selällään tuntematon rakentaja-arkkitehti (Kostof, 1986, s. 82).

Ammatit olivat järjestäytyneet killoiksi roomalaisen perinteen mukaan ja nämä pitivät yllä arkkitehtuuria koskevaa teoreettista ja käytännön tietoa kiltalaisia varten. Kiltajärjestelmä huolehti koulutuksesta. Oppipojasta siirryttiin kisälliksi ja mahdollisesti mestariksi. Avoimia rakennusmarkkinoita oli vähän. Suunnittelutehtävät tuskin katosivat mihinkään, mutta arkkitehtien näkyvyys ja status katosivat. Ainoita säilyneitä varhaiskeskiajan piirustuksia on St Gallenin luostarin pohjapiirros, jota pidetään eräänlaisena perustyyppinä luostarisuunnittelua varten. Piirrettyjä kaupunkisuunnitelmia puuttuu tältä ajalta, mutta ns. orgaanisesti kasvaneet kaupungit olivat itse asiassa paikan päällä suunniteltuja mittakaavassa 1:1 (Humpert & Schenk, 2001). 1100-luvun alusta lähtien suunniteltiin ortogonaalisia kaupunkeja neitseellisiin ympäristöihin, ja 1200-luvulla ne olivat lähes yksinomaan *bastides*-tyyppiä, sotilaallisia tarkeituksia varten.

Eurooppalaisen arkkitehtityön kehityksen kannalta Ranskan Kuninkaallinen Rakennushallinto oli keskeinen. Se sai alkunsa jo *Charles V:n* (1364–1380) aikana. Tuloksena syntyi työnjako, jonka mukaan taloushallinto, luonnostelu, piirtäminen, paikan suunnittelu, rakennusvalvonta ja insinöörityöt erotettiin omiksi toiminnoikseen. *Académie Royale d'Architecture* ja sen seuraaja *Ecole des Beaux-Arts* kehittivät opetusohjelman, joka toimi arkkitehtiopetuksen mallina aina *Bauhausin* aikoihin 1900-luvun alkuun saakka. Kun Kuninkaallinen Akatemia piti perustavan kokouksensa vuonna 1672, keskusteltiin kauneudesta arkkitehtuurissa, minkä tuloksena arkkitehtiammatin opetusta muutettiin ensimmäistä kertaa keskiajan jälkeen. Oppilaiden uusi koulutusohjelma koski

muodonannon abstrakteja periaatteita klassismin hengessä. Nuoret suunnittelijat tutustuivat käytännön rakennustyöhön vasta kun siirtyivät tuoreina ammatinharjoittajina kuninkaallisen rakennushallinnon hoiviin. Akatemian ensimmäinen johtaja *Francois Blondel* (1618–1686) julkaisi vuonna 1675 kirjan *Cours d'architecture*, joka muodostui kaanoniksi ympäri Eurooppaa aina 1900-luvun alkuun saakka (Kostof, 1986, s. 161–179).

Ammattikunnan tiedolliseksi perustaksi oli synnytetty varsin laaja ja monipuolinen oppirakennelma, joka perustui antiikin käsitykseen *kauneuden objektiivisesta perustasta*. Tutkimalla luontoa havaittiin aikanaan tiettyjä vakioituneita mittasuhteita ja -järjestelmiä, joille saatettiin antaa erityyppisiä uskonnollisia tulkintoja. Matematiikan kehitys tarjosi välineen tietojen soveltamiselle niin musiikin teoriassa kuin astronomiassa ja astrologiassa. Myös kuvanveistossa, maalaamisessa ja rakentamisessa sovellettiin kyseisiä matemaattisia ihanteita. Perustana oli ajatus siitä, että arkkitehtikunnan asiantuntijuus perustuu objektiiviseen tietoon, joka on hankittavissa ja sovellettavissa opiskelun ja harjaantumisen kautta. *Ammattikunnan vaatiman asiantuntijuuden takia objektiivinen tietopohja oli keskeistä legitimizeetin saavuttamiseksi*. Eräiden epäjohdonmukaisuuksien takia klassismin järjestelmä oli asetettu kyseenalaiseksi jo antiikin Kreikassa. Se oli kuitenkin voimissaan koko antiikin aikana, osittain myös keskiaikana, ja kukoisti uudelleen arkkitehtikunnan syntyminen myötä renessanssista lähtien. Klassismin elämä jatkui voimakkaana aina 1800-luvun puoleen väliin saakka ja senkin jälkeen 1920-luvun uusklassismina ja osin 1980-luvun postmodernismissa.

Teollistumisen seurauksena käynnistyi ennen näkemätön kaupungistuminen ja rakentamisen teollistuminen. Käsityön merkityksen supistuminen vaikutti ratkaisevasti arkkitehtien työnkuvaan ja ammattikunnan reviiritaisteluun. Muut ammattikunnat kuten insinöörit, yhteiskunta- ja luonnontieteilijät kavensivat arkkitehtien toimintakenttää. Arkkitehdit saattoivat vuorostaan kompensoida tätä erikoistumalla kaupunkisuunnitteluun, arkkitehtuurin tutkimiseen ja opetukseen tai rakennussuunnittelun tiettyihin osiin. Saatettiin jopa erikoistua kaikkietäväisyyteen.³ Ratkaisevaa asiantuntijuuden ja erikoispuoleisuuden puolustamiseksi oli kuitenkin erottautuminen kilpailevista ammattikunnista. Estetiikka tarjosi tähän lyömäpuun. Ammattikunnan viljelemän sanonnan mukaan arkkitehti on ainoa rakentamiseen osallistuva ammattilainen, jolla on estetiikan erikoisosaamista. Väittämän perustana ja johtopäätöksenä on halu määritellä lopputuotteen arvo eli se, *mitä arkkitehtuuri on ja mitä se ei ole*. Näin arkkitehtikunnalla olisi todellista asiantuntijuutta.

3 Anekdotin mukaan arkkitehti on henkilö, joka tietää hiukan monesta asiasta. Kokemuksen karttuessa hän tietää yhä vähemmän yhä useammasta seikasta ja lopulta hän ei tiedä mitään, kaikesta!

Arkkitehtien vaatimus on mielekäs, jos omaksutun estetiikan perustana on akkumuloituun tietoon pohjautuva näkemys, esimerkiksi klassismin tarjoama suhdejärjestelmä. Jos arkkitehtuurin määrittely perustuu subjektiivisiin mieltymyksiin, niin uskottavia perusteluja arkkitehtuurin määrittelemiselle ei löydy. Jos arkkitehtikunnan käsitys arkkitehtuurista on vain yksi käsitys lukuisten joukossa, asiantuntijan imagoa on vaikea ylläpitää.

Klassismin tilalle syntyi modernismi niin arkkitehtuurissa kuin muissa taiteissa. Klassismin mukana käsitys kauneudesta objektiivisten lainalaisuuksien ilmentymänä hävisi. Tietysti voisi ajatella, että myös modernismi perustuu objektiivisiin lainalaisuuksiin, eräänlaiseen modernismin kieleen. Asiaa on pohdittu, mutta siitä on tietääkseni kirjoitettu varsin vähän. Tämä johtunee modernismin luonteesta. Uudistusliikkeenä se keskittyy eri taidemuotojen perinteellisten muotojen tuhoamiseen kirjallisuudessa, musiikissa, muissa esittävisissä taiteissa ja visuaalisissa taiteissa kuten arkkitehtuurissa. Uudistajat saattoivat yhdistyä pyrkimyksessään vanhan hävittämiseen. Yhteiset näkemykset kuitenkin puuttuivat tilalle nousevan uuden luonteesta. Jos sellaisia oli, niistä oli mahdotonta sopia. Yhtäläisyydet talouteen ovat ilmeiset. Eksponentiaalinen talouskasvu, pääomien kasaantuminen ja siihen liittyvä *Joseph Schumpeterin* (1883–1950) lanseeraama käsitys ”luovasta tuhosta” rinnastuvat modernismin tuhoavaan voimaan.

Bruno Zevi (1918–2000) on ainoita arkkitehtuurin historian tuntijoita, joka on syvällisemmin pohtinut arkkitehtuurin modernia kieltä (*Zevi, 1978, s. 73–74*). Hän viittaa semioottiseen keskusteluun, jonka mukaan moderni arkkitehtuuri perustuisi sääntöihin ja poikkeuksiin, jotka loisivat pohjan sääntöihin perustuvaan modernin kieleen. Tähän Zevi huomauttaa, että modernismi itse asiassa perustuu pelkkiin poikkeuksiin, joten semiootikkojen haave arkkitehtuurin modernista kielestä on turhaa. *Le Corbusier* yritti arkkitehtuurinsa perustaksi kehittää *Fibonaccin* (1170–1250) lukusarjaan perustuvaa mittausjärjestelmää, joka tarkentuessa lähentelisi kultaisen leikkauksen suhdetta eli objektiiviseksi miellettyä kauneutta (*Le Corbusier, 1951*). Valitettavasti kyvyt eivät riittäneet uskottavan lopputuloksen luomiseen (*Hearn, 2003, s. 212–215*). Arkkitehtuurin teoriaksi kutsuttu tiedeala ei juurikaan tarjoa apua. Melko uudessa kirjassa, joka käsittelee aikaa vuodesta 1968 vuoteen 2010, arkkitehtuurin teorian kuvaus perustuu maineikkaiden arkkitehtien omien projektien kommentointiin (*Mallgrave & Goodman, 2011*).⁴ ”Teoria” olisi siis sitä, mitä menestyvä arkkitehti itse harrastaa toimintansa myymiseksi.

⁴ kommentti ks. Bengs, 2012

Elämme tilanteessa, jossa *arkkitehtikunta ei ole pystynyt perustelevaan asiantuntijuuttaan muulla tavoin kuin omilla mieltymyksillään ja tyylipreferensseillään*. Tämä asia on kaikissa tilanteissa kovin hankalaa. Olettakaamme tilanne, jossa arkkitehtikunnan maku ja tyylipreferenssit vastaavat suuren yleisön käsityksiä. Silloin ammattikunta menettäisi erikoisasemansa ja asiantuntijuuttaan. Mihin tarvitsemme asiantuntijaa, joka kertoo meille sen minkä jo tiedämme? Jos toisaalta oletamme tilannetta, jossa ammattikunnan ja yleisön esteettiset käsitykset poikkeavat toisistaan, niin syntyy ristiriita jo lainsäädännön kanssa. Lakihan edellyttää yleisön mielipiteiden huomioimista kaupunkisuunnittelussa eikä vain gryndereiden tai muiden rakennuttajien käskyjä. Myös rakennus- ja kaavoituslainsäädäntö sekä kuntien ohjesäännöt ja kaavojen rakennusohjeet ovat toimivassa demokratiassa maallikoiden käsissä.

Maassamme ei tietääkseni ole juuri tutkittu arkkitehtikunnan esteettisiä preferenssejä verrattuna laajemman yleisön käsityksiin. Ruotsissa *Catharina Sternudd* on väitöskirjassaan selvittänyt asiaa ja päättynyt seuraavaan (Sternudd, 2007): Ruotsin arkkitehdit haluavat toimia ”ajassa”. He haluavat matkia tunnettuja arkkitehteja ja suosivat riisuttua ja yksinkertaista arkkitehtuuria. Kun maallikot arvioivat ympäristöään, lähtökohtana on rakennuspaikka ja sen tarjoamat historialliset referenssit, joiden pitäisi heijastua uudisrakentamisessa. Materiaaleissa suositaan puun ja tiilen käyttöä betonin sijasta. Lisäksi annetaan arvoavivahteikkaalle ja pienipiirteiselle ympäristölle. Ammattikunnan ja maallikoiden preferenssit ovat siis melko päinvastaisia. Suomalaista ruotsalaisen tutkimuksen tulokset eivät yllätä.

Estetiikka filosofisena pohdintana muotoutui 1700-luvulla muun muassa *Immanuel Kantin* (1724–1804) myötä aikana, jolloin eurooppalainen filosofia irtautui uskonnon pakkopaidasta. ”Estetiikalla” tarkoitettiin kaikenlaisista intresseistä irrallaan olevaa aistikokemusten pohdintaa (Emt, 2000). Estetiikassa ja taidehistoriassa mielenkiinnon kohde on siirtynyt taide-esineestä, sen taustasta ja taiteilijasta esineen ja kokijan väliseen suhteeseen ja edelleen kokijan kykyihin ja tuntoihin. Sodan jälkeisenä aikana kokijan tausta on korostunut ja nykyisin vallalla olevan institutionaalisen taideteorian mukaan *taide määryytyy sosiaalisesti eli taidemaailman käsitysten mukaan* (Dickie, 1997; Danto, 2000). ”Taidemaailmaan” kuuluvat taiteilijoiden ja suuren yleisön lisäksi taidetta harrastava eliitti, taideinstituutiot kuten museot ja koulutuslaitokset, ammatilliset järjestöt, yksityiset ja julkiset rahoittajat, keräilijät ja tietysti taidemedia.⁵

5 *Arthur C. Danto* (1924–2013) väittää, että institutionaalinen taideteoria ei pysty antamaan taiteelle yleispätevää määritelmää, joka sitoisi kaikki historian taide-esineet yhteen määritelmään. Ratkaiseva taide-esineen ominaisuus on hänestä sen herättämä mielenkiinto ja valpasta unelmoitua. Hän siis väittää merkityksellisyyden perustuvat esineen ominaisuuksiin. Moni psykologi väittäisi päinvastoin. Danto 2013, 1–52

Voisi ajatella, että taidemaailman tavoin on olemassa *arkkitehtuurimaailma*, johon arkkitehtikunnan lisäksi kuuluvat arkkitehtuuria harrastava eliitti, arkkitehtimuseot ja koulutuslaitokset, investoijat ja rahoittajat, kirjallisuuden kustantajat, ammattilehdistö ja muu media. Taidemaailman mallin mukaan *arkkitehtuurimaailma kertoo, mikä on arkkitehtuuria*. Arkkitehtuurimaailma toimii mielikuvamarkkinoilla, missä arkkitehtikunnan pyrkimyksenä on säilyttää määräävä asemansa suhteessa työnsä tarjontaan ja lisäksi mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa työnsä kysyntään.

Institutionaalinen teoria kuvaa mielestäni melko hyvin arkkitehtuurimarkkinoiden toimintaa. *Fokus on rahassa ja sen tekemisessä, ja menestys mitataan rahassa*. Siinä ei ole sinänsä mitään erikoista, mutta kaunosieluna saattaisi toivoa jotakin enemmän. Perinteiset taiteen ja arkkitehtuurin tarinat keskittyvät useimmiten esineiden kuvaukseen ja tulkintaan eivätkä kysymykseen siitä, mitä taide ja arkkitehtuuri ovat. Valitsemalla tiettyjä kohteita ne tulevat kuitenkin vastanneeksi tähän kysymykseen. Onko taidetta ilman taiteilijoita? *Ernst Gombrich (1909–2001)* kiertää ovelasti tämän ongelman väittämällä, että Taidetta isolla T:llä ei ole olemassakaan, vain taiteilijoita (*Gombrich, 1995, s. 15*). Kirjan kohteena on kuitenkin ensisijaisesti taide-esineitä eikä taiteilijoita, ja koko esitys perustuu tuhansiin valintoihin siitä, mikä on taidetta. Onko siis *Gombrichinkin* mielestä sittenkin taidetta ilman taiteilijoita? Jos vuorostaan on taiteilijoita ilman taidetta, niin millä kriteerillä taiteilijoiden joukko määritellään? Arkkitehtuurin historian kirjoittajat ovat seuranneet taidehistorian yleistä mallia ja puhuvat hyvin vanhasta rakennustaiteesta ilman arkkitehteja.⁶ Onko siis arkkitehtuuria ilman arkkitehteja? Ajatus saattaa vedota harkitseviin henkilöihin, mutta ammattikunnan kannalta se voi vaikuttaa epärelevantilta, sillä tuntematonkin arkkitehti on toki arkkitehti.

Ammattikunnan etiikka

Suomen arkkitehtikunnan eettiset ajatukset on esitetty arkkitehtiliiton kahdessa päätöksessä vuodelta 2003.⁷ Dokumenteissa eettinen pohdinta koskee toisaalta ammattikunnan sisäisiä suhteita, toisaalta suhteita ulkomaailmaan. Ammattikunnan jäsenten välisten suhteiden pitää olla reiluja, luotettavia, huomaavaisia, avoimia ja kaikkea muuta hyvää. Ulkosuhteissa korostetaan erityisesti luottamuksen ansaitsemisen tärkeyttä. Mielestäni eräs näkökulma puuttuu. Miten muut suhtautuvat meihin? Kysymys on oleellinen, koska sen varaan rakentuu koko ammattikunnan olemassaolo. Siihen ei voi reagoida vain

⁶ Spiro Kostof aloittaa arkkitehtuurin historiansa kivikaudesta, vanhimmasta tiedossa olevasta rakentamisesta. Kostof 1995, 21–41. David Watkin sijoittaa eurooppalaisen rakennustaiteen alun hieman vaatimattomammin toiselle vuositalu-
nalle ennen ajanlaskuamme. Watkin 1996, 10–68

⁷ Arkkitehdin ammatilliset periaatteet 16.5.2003, Arkkitehdin ammattisäännöt 11.12.2000 ja 21.10.2003

määrittelemällä sääntöjä arkkitehtien ”oikeasta” toiminnasta, koska luottamus ei koske vain toimintaa vaan myös tietoa. *Asiantuntijuus on tiedollinen kysymys* enemmän kuin mitään muuta. Se merkitsee sellaisen tiedon hallintaa, jota muilla ei ole. Siitä seuraa asiantuntijan auktoriteetti, koska hänen asiantuntijuuttaan joutuvat käyttämään henkilöt, jotka eivät voi muuta kuin luottaa tähän auktoriteettiin.

Ammattikuntana arkkitehtien eettinen dilemma muistuttaa lääkäreiden, juristien ja pappien tilannetta. Vuonna 1906 *George Bernard Shaw* (1856–1950) kirjoitti näytelmän *The Doctor’s Dilemma*, jossa hän kuvailee lääkäreiden salaliittoa maallikoita vastaan (Shaw, 1987). Lääkärien ammattikunta on saavuttanut arvostusta, valtaa ja varallisuutta potilaittensa ja heidän terveytensä kustannuksella. Kysymys tuntuu edelleen varsin ajankohtaiselta! Juristikuntaa koskevat lukemattomat vitsit kertovat vuorostaan ammattikunnasta, jonka erityisosaaminen kohdistuu sekä lakien laadintaan että niiden tulkintaan. Tietomonopoli on aukoton, koska lakien oletettu yksiselitteisyys on voitu yhdistää niiden tulkintaan vaadittavaan moniselitteisyyteen, mikä vuorostaan edellyttää lainopillista asiantuntemusta. Uskontojen ammattikunnat ovat vuorostaan lähtökohtaisesti tulkinnan mestareita ja he ovat myös pystyneet tätä aineellisesti hyödyntämään esimerkiksi kirkon keräämän kymmenyksen muodossa.

Ammattikuntien valta perustuu siihen, että ne hallitsevat oikeaksi miellettyjä käytäntöjä samalla, kun ne yksinoikeudella arvioivat näitä käytäntöjä ja niiden tuloksia. Jos asiat menevät pieleen – potilas kuolee, huijari ei joudu edesvastuuseen, sielu jää taivaanportille tai talo homehtuu – niin syälliseksi mielletään kärsivä osapuoli. *Voimmeko luottaa asiantuntijoihin?* Miksi meidän pitäisi luottaa arkkitehtikuntaan tai yksittäisiin arkkitehteihin? Edellä totesin, että arkkitehtiliiton eettisten periaatteiden mukaan arkkitehtien tulee toimia niin, että ulkomaailma voi luottaa heihin. Eikö tämä edellytä sitä, että he ensin luottavat itseensä? Asian purkamiseksi tarkastelen asiantuntijuutta tietoteoreettisena ongelmana kolmen kysymyksen kautta.

1. Edustaako arkkitehtikunta tietoa, jonka turvin heillä olisi ympäristökysymyksissä auktoriteettia? Auktoriteetti edellyttää lisääntyvään tietoon perustuvaa asiantuntijuutta. Sikäli kuin arkkitehtikunnan tieto on objektiivista, vastaus on myönteinen. Sen sijaan *arviointiin* perustuvat asiat, kuten eettiset ja esteettiset kysymykset, edellyttävät aina henkilökohtaista arviointia. Koska kyky arvioida liittyy arvioijaan, on kyse jokaisen yksilön elämänsä aikana hankittavasta taidosta. Mikään ammattiryhmä ei voi olla toista parempi arvioija, vaikka esimerkiksi arkkitehtikunta hallitsisi muita paremmin kriteerit, joita heidän mielestään ympä-

ristöä arvioitaessa tulee käyttää. Arviointikriteerien valinta on sekin arviointia, joten arvioinnissa ei ole viime kädessä mitään objektiivista perustaa. Siksi antiikin etiikka on edelleen ajankohtaista, mutta antiikin matematiikalla on lähinnä kurioositeettiä. Arkkitehtiliiton ammattieettisissä periaatteissa väitetään, että ”hyvän ympäristön kriteerien määrittely, ympäristömuutosten hallinta ja uuden, korkeatasoisen ympäristön synnyttäminen edellyttävät monipuolista asiantuntemusta...”.

Mielestäni *kriteerien määrittely eettisinä ja esteettisenä kysymyksenä ei liity asiantuntemukseen laisinkaan* vaan siihen, että demokratia toimii. Arkkitehtikunnan eettinen tulkinta tuntuu demokratian kannattajalta lähinnä uhalta, vaikka ammattilaiset näkisivät sen mahdollisuutena.

2. Voiko arkkitehtikunnan auktoriteettivaatimuksia uskottavasti perustella? Sikäli kuin vaatimus erityisosaamisesta liittyy estetiikkaan, se ei ole perusteltavissa. Edellä mainitun tutkimuksen mukaan Ruotsin arkkitehtikunnan käsitykset hyvän ympäristön ja arkkitehtuurin kriteereistä eroavat täysin sikäläisistä maallikkokäsityksistä. Tilanne Suomessa lienee samanlainen ja johtunee arkkitehtimaailman avantgarde-vaatimusten lisäksi arkkitehtikoulutuksesta. Lundin yliopiston arkkitehtuurin laitoksella tehdyn selvityksen mukaan aloittavilla opiskelijoilla oli samoja ympäristöpreferenssejä kuin kansalaisilla yleensä. Kesken opintoja korrelaatio hävisi ja loppuvaiheessa se muodostui negatiiviseksi. Vastavalmistuneet nuoret arkkitehdit siis pitivät hyvänä ja kauniina sitä, mitä maallikot pitivät huonona ja rumana.⁸ Ammattikunta väittää edustavansa ympäristötietoa, joka on maallikoiden käsityksiä kehittyneempää ja voidaan omaksua vain pitkällisten opintojen kautta. Uskotavampi tulkinta on, että opiskelijat sosialisoidaan tiettyihin esteettisiin preferensseihin. Kysymys on nimenomaan sosialisatiosta, koska opetus perustuu harjaantumiseen eli ”hyvän” ja ”huonon” tunnistamiseen. Siksi arkkitehdit aina-oikeassa-olevina saattavat kohdata työelämässä usein vaikeuksia muiden alojen edustajien kanssa.⁹ Demokratian toimivuuden kannalta asia on keskeinen. Jo 51 vuotta sitten Hufvudstadsbladetin pääkirjoituksessa väitettiin, ettei arkkitehtuurin koulutus ole ajan tasalla eikä kansainvälinen tunnustus ole riittävä tavoite, vaan arkkitehteilla on vastuuta koko yhteiskunnan kehityksestä.¹⁰ Pääkirjoituksen kyljessä

⁸ Tieto perustuu silloisen ympäristöpsykologian professorin Gunnar Sorten kertomukseen.

⁹ Sikäli kuin yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutettaviin on uskominen

¹⁰ Hufvudstadsbladet 20.3.1969. Arkkitehdit alistuvat liiaksi maksaville toimeksiantajille eivätkä kannu vastuuta ”moraalisille toimeksiantajille” eli yhteiskunnalle. Pääkirjoituksen mukaan on turhaa syyttää ”gryndereitä tai kunnallisia päätöksentekijöitä”, koska vastuu kuuluu ammattikunnalle. Lehdelta jäi kenties huomioimatta, että arkkitehtuurimaailmaan kuuluvat rakennusteollisuus ja poliitikot siinä missä arkkitehditkin.

on kuva seitsemästä eri talotyypistä, jotka kaikki on kasattu samasta peruslaatikosta. Jälkeenpäin arvioituna kuvan piirtäjä kiteytti osuvasti arkkitehtien silloista ja tulevaa työkenttää.

3. Millä perusteella asiantuntijuutta hakeva voi tehdä valintansa? Vaikka Arkkitehtiliitto ei ole ottanut vastuuta maamme hometaloista, eiköhän löydy yksittäisiä arkkitehteja, joita asia kiinnostaa ja jotka ovat siihen perehtyneet? Homeelle altistuneet haluavat tietää, miten he voivat löytää luotettavan asiantuntijan. Kaikki asiantuntijoina esiintyvät tuskin ovat luottamuksen arvoisia, ja yleisen käsityksen mukaan ei kannata luottaa asiantuntijoihin, joilla on kytkentää taloudellisiin intresseihin. Lähtökohtaisesti kannattaa turvautua *riippumattomaan asiantuntemukseen*. Mutta takaako ammattikunnan jäsenyys asiantuntijan riippumattomuuden? Onko jopa päinvastainen mahdollista, että ammattikunnan jäsenyys vaarantaa riippumattomuuden? Valintatilanteessa asiantuntemusta etsivä joutuu *päättämään*, kehen luottaa voidakseen *valita* kehen luottaa: vastuu on aina asiakkaan (Baggini, 2018, s. 21-31). Vastuunsa kantava ja asioihin perehtynyt asiakas onkin ammatilliselle järjestölle lahja eikä uhka.

Sapere aude! kuului valistuksen kantilainen huuto. Käytä omaa päätäsi! Kehotus ei ole suunnattu vain suunnittelupalveluita etsiville vaan yhtä lailla arkkitehteille. Kannattaa pitää mielessä, että futurismi loi pohjan Italian fasismille ja sellaiset modernismin sankarit kuin *Le Corbusier* ja *Philip Johnson* toimivat aktiivijäseninä natsipuolueissa (Lamster, 2018; Siren, 2019; Mumford, 2009). *Sigfried Giedion* julkaisi modernismia käsittelevän kirjansa sodan kynnyksellä ja uusintapainoksen sodan jälkeen. Ensimmäisessä painoksessa hän puhui positiivisessa hengessä ”totalitarismista”, mutta sodan jälkeen tämä sana vaihtui ”demokratiaksi” (Giedion, 1941; 1949).

KIRJALLISUUS

- Alberti, L. B. (1986). *The Ten Books of Architecture*. Dover Publications Inc. (The 1755 Leoni Edition).
Ensimmäinen laitos 1485, De re aedificatoria, Firenze
- Baggini, J. (2018). *A Short History of Truth*. Quercus
- Bengs, C. (2012). Teoriaa ja ”teoriaa”. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2012:3, 100-202
- Danto, A. C. (2000). Konstvärlden. Teoksessa *Konsten och konstbegreppet*. Skriftserien Kairos, nr. 1, s. 91-116.
Kungl. konsthögskolan, Raster förlag
- Danto, A. C. (2013). *What Art Is*. Yale University Press
- Dickie, G. (1997). *Introduction to Aesthetics*. Oxford University Press
- Emt, J. E. (2000). Baumgarten och den moderna estetikens födelse. Teoksessa *Konsten och konstbegreppet*. Skriftserien Kairos, nr. 1, s. 15-24. Kungl. konsthögskolan, Raster förlag
- Evers, B., Thoenes, C. et al. (2003). *Architectural Theory*. Taschen
- Giedion, S. (1941). *Space, time and architecture : the growth of a new tradition*. Harvard University Press

- Giedion, S. (1949). *Space, time and architecture : the growth of a new tradition*. Harvard University Press, Oxford University Press
- Gombrich, E. H. (1995). *Konstens historia*. Albert Bonniers förlag
- Hearn, F. (2003). *Ideas that Shaped Buildings*. MIT Press
- Hufvudstadsbladet. (20.3.1969). *Arkitekternas ansvar*. Ledare, s.4.
- Humpert, K. & Schenk, M. (2001). *Entdeckung der mittelalterlichen Stadtplanung: das Ende vom Mythos der 'gewachsenen Stadt'*. Theiss
- Kostof, S. (ed.). (1986). *The Architect*. Oxford University Press
- Kostof, S. (1995). *A History of Architecture*. Oxford University Press
- Kruft, H.-W. (1994). *Architectural Theory from Vitruvius to the Present*. Zwemmer, Princeton Architectural Press
- Lamster, M. (2018). *The Man in the Glass House: Philip Johnson, architect of the modern century*. Little, Brown and Company
- Le Corbusier. (1951). *The Modular*. Faber and Faber Limited (Faximile)
- Mallgrave, H.F. & Goodman, D. (2011). *An Introduction to Architectural Theory, 1968 to the present*. Wiley-Backwell
- Mumford, E.P. (2009). *Defining urban design: CIAM architects and the formation of a discipline, 1937-69*. Yale University Press
- Palladio, A. (1983). (1928). *Fyra böcker om arkitekturen*. Vinga Bokförlag (faximile). Itälialainen alkuperäisteos vuodelta 1570 *I Quattro Libri dell'Architettura*
- Sirén, V. (2019). *Suuren arkkitehdin tie kulki natsista Donald Trumpin suosikiksi*. Helsingin Sanomat 8.4.2019, B4.
- Shaw, G.B. (1987). *The Doctor's Dilemma*. Penguin Books
- Sternudd, C. (2007). *Bilder av småstaden - om estetisk värdering av en stadstyp; Images of the Small Town - on Aesthetic Evaluation of a Townscape*. Department of Architecture and Built Environment, Lund University, <https://www.lu.se/lup/publication/b24c7cb2-8a74-4c02-9fd7-5c130e6f274d>
- Theodor Höijer, ks. https://fi.wikipedia.org/wiki/Theodor_H%C3%B6ijer
- Vasari, G. (1926). *Berömda renässanskonstnärers liv*. Wahlström & Widstrand
- Vasari, G. (1930). *Berömda renässanskonstnärers liv, Ny samling*. Wahlström & Widstrand
- Watkin, D. (1996). *A History of Western Architecture*. Laurence King
- Vitruvius (1960). (1914). *The Ten Books on Architecture*. Dover Publications, INC.
- Zevi, B. (1978). *The Modern Language of Architecture*. University of Washington Press